

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

УДК: 378.011.3-051:74/76

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Доброскок І. І., Данилюк Л. В.

irina.dobroskok@gmail.com; daniljukljudmila647@gmail.com

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

Дата надходження 18.04.2019. Рекомендовано до друку 22.05.2019.

Анотація. Теоретично обґрунтовано творче використання потенціалу мистецтвознавства у професійному становленні вчителів образотворчого мистецтва й окреслено шляхи ефективного використання цього потенціалу. Методологію наукової розвідки представлено використанням методів аналізу – інтерпретації, систематизації, візуалізації й аналогії, моделювання, системного, компетентнісного й синергетичного підходів, принципів наочності й гуманізму, за допомогою яких розкрито роль і перспективні можливості засобів народного декоративно-ужиткового мистецтва для підвищення творчої компетентності майбутніх учителів. Наукова новизна полягає в розробленні якісних показників рівня сформованості професійних компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, програми розвитку в них фахових компетентностей, обґрунтуванні шляхів ефективного використання потенціалу мистецтвознавства у професійному становленні вчителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: вчитель, образотворче мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, потенціал мистецтвознавства, програма розвитку, професійне становлення, мистецька освіта.

Доброскок И. И., Данилюк Л. В. Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды.

Использование потенциала искусствоведения в профессиональном становлении учителей изобразительного искусства

Аннотация. Теоретически обосновано творческое использование потенциала искусствоведения в профессиональном становлении учителей изобразительного искусства и намечены пути эффективного использования этого потенциала. Методология научного исследования представлена использованием методов анализа – интерпретации, систематизации, визуализации и аналогии, моделирования, системного, компетентностного, синергетического подходов, принципов наглядности и гуманизма, с помощью которых раскрыта роль и перспективные возможности средств народного декоративно-прикладного искусства для повышения творческой компетентности будущих учителей. Научная новизна заключается в разработке качественных показателей уровня сформированности профессиональных компетенций будущих учителей изобразительного искусства, программы развития у них профессиональных компетенций, обосновании путей эффективного использования потенциала искусствоведения в профессиональном становлении учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова: учитель, изобразительное искусство, декоративно-прикладное искусство, потенциал искусствоведения, программа развития, профессиональное становление, художественное образование.

Dobroskok I., Danyliuk L., Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University.

The use of fine arts potential in the professional development of fine arts teachers

Abstract. Introduction. The scientific novelty of the article is to develop the qualitative indicators of the level of professional competences formation of future fine arts teachers, the program of professional competences development of future fine arts teachers, substantiation of the ways of effective use of the fine arts potential in the professional development of fine arts teachers. **The purpose** of the research is to substantiate theoretically the creative use of fine arts potential in the professional development of fine arts teachers and to outline the ways of effective use of this potential. **Methods.** The methodology of the scientific research is presented by the use of the methods of analysis – interpretation, systematization, visualization and analogy, modelling, the approaches (systemic, competence, synergetic), the principles (visibility, humanism), with the help of which the role and

prospects of the means of folk applied arts for the promotion of the creative competence of future teachers. **Results.** In the process of fine arts teachers training the scientific and pedagogical staff pay considerable attention to the creative atmosphere of art workshops, as well as the education of aesthetic culture. The author's program of the professional competences of future fine arts teachers development is developed, which will help to increase the number of qualitative indicators of their level of formation. **Conclusions.** At the present stage, we set the tasks of developing special courses, electives, the system of educational activities that will increase the efficiency of the educational process and professional training of future artists and masters of applied arts. Prospective are scientific explorations in the areas of development of our own educational products, which requires further study of the theoretical aspects and practical actions in the formation of the fine arts competence of applied arts artists.

Key words: teacher, fine arts, applied arts, fine arts potential, program of development, professional development, artistic education.

Актуальність теми дослідження. Суспільство вимагає відродження і розвитку української національної системи освіти та культури. Молодь має опанувати систему знань, цілісну національну культуру. Підростаюче покоління має засвоїти в процесі виховання етнічні національні цінності, представлені у вигляді потужного потенціалу фольклору, класичної культури рідного народу й джерел народних мистецтв. Мистецтвознавство – гуманітарна наука, яка вивчає закономірності функціонування мистецтва у художній культурі, поєднує в собі історію, теорію й художні практики мистецтва, а також художню критику. Споконвіку відомі різні техніки, зокрема, вишивки – занизування, хрестик, гладь, ажурна, мережка, соломоплетіння – інкрустація, аплікація, об'ємні форми, в'язання, бісероплетіння, обробки шкіри, і тепер милують око, радують душу, дають простір уяві й мисленню. Історією мистецтва є процес та основні етапи виникнення й розвитку знань про мистецтво, що перетворює їх на мистецтвознавчі науки – архітектура, мистецтвознавство (живопис, скульптура, художня кераміка, текстиль, вишивка, художня обробка дерева й металу тощо). Повсякденне життя прикрашають естетичні й корисні дрібнички та сувеніри. Вироби декоративно-ужиткового мистецтва органічно входять у побут різних народів й інтер'єр сучасного житла. Тільки творчий учитель може розкрити внутрішній потенціал, успішно опановувати методи мистецтва, скульптурні, будівельні, олійні, кольорові матеріали, обладнання та технології.

Образотворче мистецтво спрямоване на духовно-творчий розвиток особистості, гуманізацію та гуманітаризацію освітнього процесу як у закладах середньої, так і вищої освіти. Зміст підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва відповідає основним положенням і завданням Концепції загальної мистецької освіти (2003), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Закону України “Про вищу освіту” (2014), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти. У них не лише проголошується вагомість таких ідей, як залучення дітей і молоді до образотворчого мистецтва, а й містяться конкретні заходи щодо їх реалізації. Таким чином, перед вищою школою гостро постає проблема забезпечення умов для фахового зростання майбутніх учителів образотворчого мистецтва, готових до неперервного професійного саморозвитку впродовж життя, здатних постійно вдосконалювати себе й власну діяльність відповідно до потреб суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти етнокультурного становлення вчителів образотворчого мистецтва досліджували філософи (Р. Герасимчук, В. Гнатюк), педагоги (І. Бех, А. Богуш, І. Зязюн, Г. Ващенко, О. Рудницька, Ю. Кузьменкова, М. Стельмахович, І. Доброскок та ін.). У контексті мистецької освіти вплив декоративно-ужиткового мистецтва на розвиток свідомості майбутніх учителів образотворчого мистецтва був предметом уваги Г. Васянович, О. Гончаренка, О. Данченка, Л. Масол. Важливість використання мистецтва у фаховій підготовці вчителів образотворчого мистецтва обґрунтував І. Зязюн; доцільність використання мистецького потенціалу в процесі формування здібностей учителя висвітлила О. П. Рудницька; необхідність взаємодії з мистецтвом і його вплив на розвиток особистості були предметом дослідження Г. Ващенка.

Проте в зазначених працях науковців недостатньо висвітлено проблему використання творчого потенціалу в професійному становленні вчителів образотворчого мистецтва, у зв'язку з чим тема є актуальною.

Мета статті – окреслити шляхи ефективного використання потенціалу мистецтвознавства у професійному становленні вчителів образотворчого мистецтва. Для її досягнення висунуто такі завдання:

- вивчити особливості вітчизняного мистецтва художньої обробки соломи;
- опанувати прийоми й техніки соломоплетіння;
- розробити якісні показники рівня сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва для їх оцінювання незалежними експертами (на основі методу групового експертного оцінювання);
- розробити програму розвитку фахових компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Нині актуальним є питання збереження національних особливостей у мистецтві, застосування інструментарію в процесі професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва. Народне мистецтво є ефективним засобом формування професіоналізму, самосвідомості й професійного становлення вчителів образотворчого мистецтва. Вироби народного мистецтва, створені з різних пластичних матеріалів, передають глибину філософської думки, настроїв та емоцій, світовідчуття, певну ідею, конкретний образ.

О. Бараболя вважає, що «народне декоративно-ужиткове мистецтво з давніх часів плекало і примножувало художню мову народу, збагачувало предметний світ, формотворчість, систему орнаментальних символів і знаків. У своїх творах художники відтворювали любов до образу рідної землі, традицій народу та його культуру» (Бараболя, 2008, с. 121).

Проблема формування національного типу особистості передбачає залучення мистецтвознавців до культури та народного мистецтва нашої країни. Україна завжди була відома своїм декоративно-ужитковим мистецтвом, яке творилося упродовж століть руками й розумом багатьох поколінь майстрів і тісно пов'язане з побутом, трудовою художньою діяльністю людини.

У системі професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва варто виокремити мистецтвознавчий компонент, який передбачає обізнаність студентів у різних видах мистецтва, розвиненість навичок сприймання творів мистецтва, сформованість високого рівня художньо-творчих умінь і навичок та забезпечує формування ключових компетентностей у різних видах мистецтва.

Поняття «мистецтвознавчо-професійна компетентність» конкретизує загальнокультурну компетентність майбутніх учителів образотворчого мистецтва, зокрема обізнаність у сфері мистецтвознавства.

Доведено, що «емоційно-чуттєвий компонент мистецтвознавчо-професійної компетентності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва розвивався майже в усіх запропонованих методах, у тому числі аналізу-інтерпретації, але найбільший вплив на формування й розвиток цього компонента мала організація виставок творчих робіт художників» (спостерігався розвиток ціннісно-аналітичного мислення як компонента їхньої мистецтвознавчо-професійної компетентності) (Шевченко і Шестакова, 2008; Доброскок, 2014, 2016).

У закладах вищої освіти домінантою освітнього процесу стає художник, спроможний вийти за межі навчальної дисципліни, що є своєрідним взірцем національної культури і духовних традицій українського народу. Сучасні художники мають бути готовими до створення етнохудожнього освітнього середовища, що зберігатиме й розвиватиме духовно-культурне надбання нації та транслюватиме його наступним поколінням.

У процесі професійної підготовки вчителі образотворчого мистецтва опановують історичні витоки, вивчають роль народної творчості, художніх ремесел і промислів у духовно-матеріальному житті народу і беруть участь у майстер-класах писанкарства, декупажу, вишивки, бісероплетіння, соломоплетіння тощо.

Науково-педагогічні працівники прищеплюють студентам позитивне ставлення до різних видів традиційного декоративно-ужиткового мистецтва; відтак у них формуються художньо-естетичні оцінки й міркування, вміння й навички виготовлення та декорування традиційних виробів з різних металів; розвиваються творчі здібності, естетичне сприйняття навколишнього світу.

На заняттях декоративно-ужиткового мистецтва студенти ознайомлюються з різними техніками лозоплетіння, соломоплетіння, бісероплетіння, гобеленом, вишивкою тощо. Але новим і цікавим для них є оволодіння технікою плетіння з соломі, де вони вивчають історію та виникнення виробів із соломі, а також створюють свої авторські образи. Інструменти для плетіння з різних видів соломі застосовують одні й ті ж самі. Потрібні також ножиці, голка, нитки (рис. 1) (Найден, 2002).

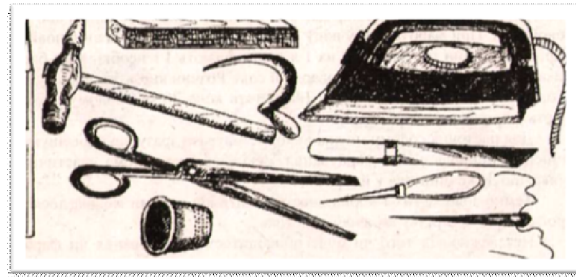
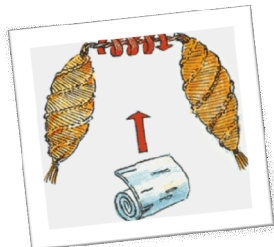

Рис 1. Використовувані в процесі соломоплетіння інструменти

Для того щоб виготовити виріб янгола, необхідно взяти підготовлену для роботи однакову за довжиною та товщиною соломі та зв'язати верхівку янгола, голову, піднявши кілька соломин, вставити ореол, прикріпити руки, зв'язавши тулуб, потім декорувати виріб.

Результати дослідження дають підстави констатувати, що зацікавлення й захоплення народним декоративно-ужитковим мистецтвом є важливою передумовою розвитку творчих здібностей студентів; спостерігалася активність у вираженні власних естетичних переживань через виготовлений декоративно-ужитковий виріб.

Науково-педагогічні працівники домагаються, щоб пізнавальний та емоційний компоненти системи професійної підготовки знаходили відображення у творчій діяльності студентів, а виконання ними практичних завдань викликало потребу звертатися до нових, глибинних пластів цього виду народної творчості.

В. Шульгіна стверджує, що “здатність людини бути носієм культури, розуміти її і діяти в ім’я її, залежить від того, якою мірою вона є водночас мислячою і вільною істотою; мислячою вона повинна бути для того, щоб виявитися спроможною виробити і гідно виразити розумні ідеали; вільною – щоб виявитися здатною поширити ці розумні ідеали на універсум; ідеал ґрунтується на розумінні сутності людини і сенсу її життя” (Шульгіна, 2015).

Під час відвідування музеїв, виставок, конкурсів, фестивалів студенти оволодівають знаннями з історії образотворчого мистецтва, ознайомлюються з художніми напрямками і стилями, творчістю українських і зарубіжних художників. Усе це позитивно впливає на професійне становлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва, формування їхніх художніх смаків, духовності, інтелігентності (Ничкало, 2012).

Для визначення рівня розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми ідентифікували п’ятнадцять якісних показників (критеріїв факторів): особистісний (сукупність якостей) вчителя образотворчого мистецтва, нормативний (нормознавчий), планово-прогностичний, креативно-знанневий (гностичний), оцінно-аналітичний, технологічний, комунікативний, концептуальний, акмеологічна спрямованість професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва, мотиваційний, організаційний, комунікативна мобільність, психолого-педагогічна компетентність, атестація, підвищення кваліфікації. Відповідно до завдань дослідження розроблено програму розвитку фахових компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва (рис. 2).

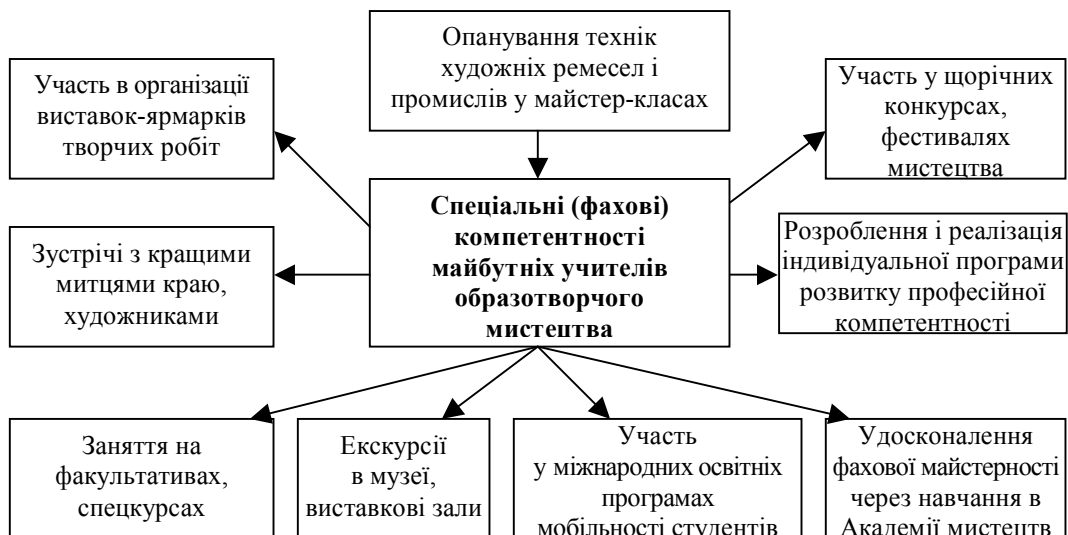

Рис. 2. Програма розвитку фахових компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва

У змісті програми розвитку фахових компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва ми виокремили такі організаційні заходи: участь студентів в організації виставок-ярмарків творчих робіт; зустрічі з кращими митцями краю, художниками; заняття на факультативах, спецкурсах; опанування технік художніх ремесел і промислів у майстер-класах; участь у щорічних конкурсах, фестивалях мистецтва. До змісту програми включено також розроблення й реалізацію індивідуальної програми розвитку професійної компетентності; вдосконалення фахової майстерності через навчання в Академії мистецтв; участь у міжнародних освітніх програмах мобільності студентів; екскурсії в музеї, виставкові зали. Ми припустили, що програма сприятиме підвищенню числових значень якісних показників рівня розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Окреслено такі перспективні шляхи використання творчого потенціалу майбутніх учителів образотворчого мистецтва: створити у закладі вищої освіти організаційні, педагогічні, психологічні умови для підвищення результатів освітньої діяльності студентів; створити творчу атмосферу художніх майстерень, гуртків; оновити зміст освітньої програми підготовки вчителів образотворчого мистецтва відповідно до стандарту вищої освіти; реалізувати в середньостроковій перспективі програму розвитку професійної компетентності вчителя образотворчого мистецтва, потенціал мистецтвознавства через теоретичне засвоєння змісту нормативних і вибіркового дисциплін, спецкурсів, факультативів, засвоєння практичного досвіду провідних вітчизняних і зарубіжних митців.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. У процесі підготовки учителів образотворчого мистецтва значну увагу приділено творчій атмосфері художніх майстерень, гуртків, а також вихованню естетичної культури.

На цьому етапі дослідження ми ставили завдання розробити програму спецкурсу “Техніка декоративно-ужиткового мистецтва” та факультатив “Декоративно-прикладне ужиткове мистецтво”, а також програму розвитку фахових компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, які сприятимуть підвищенню ефективності їхньої фахової підготовки. Творчі здібності майбутніх учителів образотворчого мистецтва” – це особистісні утворення, які спонукають до постійного творчого пошуку, необхідності оволодіння фаховими вміннями. Використовуючи потенціал мистецтвознавства, студенти створюють нові твори образотворчого мистецтва “за законами краси”.

Ефективним засобом національного виховання студентів, як складника сучасної концепції розвитку національної культури, є народне мистецтво, яке, залишаючись важливою галуззю етнічного мистецтва й зберігаючи тісний зв’язок з традиціями народної творчості минулого, набуває нового змісту, якостей і рис сьогодення. Національна свідомість майбутніх учителів образотворчого мистецтва знаходить прояв у процесі вивчення народного мистецтва плетіння з соломи, яке концентрує в собі величезні можливості для розвитку творчого потенціалу особистості, є невичерпним потенціалом сучасного світосприймання й світогляду майбутнього педагога.

Таким чином, ми розробили якісні показники рівня сформованості професійних компетентностей та авторську програму розвитку фахових компетентностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, а також окреслили перспективні шляхи використання потенціалу мистецтвознавства у професійному становленні вчителів образотворчого мистецтва.

Наступними розвідками буде розроблення факторно-критеріальної моделі оцінювання якісних показників рівня розвитку професійних компетентностей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Перспективними є наукові розвідки в напрямках розроблення власних навчальних продуктів, що потребує подальшого вивчення теоретичних аспектів і застосування практичних дій щодо розвитку мистецтвознавчої компетентності майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бараболя, О. І. (2008). Методична компетентність учителя образотворчого мистецтва як психолого-педагогічна проблема. В *Актуальні питання художньої освіти у вищій школі* (сс. 135-139). Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- Доброскок, І. І. (2014). Загальнокультурний і професійний розвиток особистості як умова компетентності майбутнього фахівця. В *Проблеми загальнокультурного і професійного розвитку особистості майбутнього фахівця в системі неперервної освіти*. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 травня 2014 р. (сс. 7-15). Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М.
- Доброскок, І. І. (2016). Формування цілісного світорозуміння й сучасного наукового світогляду в дітей та молоді у діяльності студентських науково-пошукових об'єднань. В *Професійна освіта : теоретичні та прикладні аспекти формування компетентності майбутніх фахівців*. Колективна монографія (Ч. 1, сс. 22-36). Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М.
- Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*. Київ: МАУП.
- Ковальов, О. Є. (2006). *Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1-7 клас*. Суми: ВТД Університетська книга.
- Найден, О. (2002). Українське народне мистецтво ХХ ст. *Народне мистецтво, 1-2*, 12-16.
- Ничкало, Н. Г. (2011). *Творчий розвиток особистості засобами мистецтва*. Чернівці: Зелена Буковина.
- Орлов, В. Ф. (2003). *Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін : теорія і технологія*. Монографія. Київ: Наукова думка.
- Шевченко, Є. І., & Шестакова, О. І. (Авт.-упоряд.). (2008). *Ганна Собачко Шостак. Мистецький альбом*. Київ : Народні джерела.
- Шульгіна, В. Д. (2015). Методологія синергетики у дослідженні проблем сучасної мистецької освіти. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія, 21* (2), 112-116.

REFERENCES

- Barabolia, O. I. (2008). Metodychna kompetentnist' uchytelia obrazotvorchoho mystetstva iak psyholoho-pedahohichna problema. V Aktual'ni pytannia khudozhn'oi osvity u vyschij shkoli (ss. 135-139). Kyiv: Natsional'nyj pedahohichnyj univertsytet imeni M. P. Drahomanova.
- Dobroskok, I. I. (2014). Zahal'nokul'turnyj i profesijnyj rozvytok osobystosti iak umova kompetentnosti majbutn'oho fakhivtsia. V Problemy zahal'nokul'turnoho i profesijnoho rozvytku osobystosti majbutn'oho fakhivtsia v systemi neperervnoi osvity. Zbirnyk materialiv Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, m. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj, 28-29 travnia 2014 r. (ss. 7-15). Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj: FOP Lukashevych O. M.
- Dobroskok, I. I. (2016). Formuvannia tsilisnoho svitorozuminnia j suchasnoho naukovoho svitohliadu v ditej ta molodi u diial'nosti students'kykh naukovo-poshukovykh ob'iednan'. V Profesijna osvita : teoretychni ta prykladni aspekty formuvannia kompetentnosti majbutnikh fakhivtsiv. Kolektyvna monohrafiia (Ch. 1, ss. 22-36). Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj: FOP Dombrovs'ka Ya. M.
- Ziazun, I. A. (2000). Pedahohika dobra: idealy i realii. Kyiv: MAUP.
- Koval'ov, O. Ye. (2006). Dekoratyvno-prykladne mystetstvo u shkoli. 1-7 klas. Sumy: VTD Univertsytets'ka knyha.
- Najden, O. (2002). Ukrain's'ke narodne mystetstvo KhKh st. Narodne mystetstvo, 1-2, 12-16.
- Nychkalo, N. H. (2011). Tvorchyj rozvytok osobystosti zasobamy mystetstva. Chernivtsi: Zelena Bukovyna.
- Orlov, V. F. (2003). Profesijne stanovlennia majbutnikh uchyteliv mystets'kykh dystsyplin : teoriia i tekhnolohiia. Monohrafiia. Kyiv: Naukova dumka.
- Shevchenko, Ye. I., & Shestakova, O. I. (Avt.-uporiad.). (2008). Hanna Sobachko Shostak. Mystets'kyj al'bom. Kyiv : Narodni dzherela.
- Shul'hina, V. D. (2015). Metodolohiia synerhetyky u doslidzhenni problem suchasnoi mystets'koi osvity. Ukrain's'ka kul'tura : mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Kul'turolohiia, 21 (2), 112-116.